

УДК 811. 161. 2'373

СЛОВОТВОРЧИСТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ЕПІСТОЛЯРНОМУ ДИСКУРСІ

Османова З. С.

***РВНЗ «Кримський інженерно-педагогічний університет», Сімферополь
E-mail: uakafedra@mail.ru***

У статті розглянуто словотворчість Лесі Українки в епістолярному дискурсі; схарактеризовано структурно-семантичні та функціонально-стилістичні особливості мовотворчості авторки в цьому дискурсі. Зроблено спробу наблизитися до з'ясування визначення її внеску у розвиток української літературної мови. Епістолярний дискурс письменниці містить лексичні інновації різних частин мови (іменники, прикметники, дієслова і т.д.), які формуються на основі вже існуючих мовних маркерів. Епістолярна спадщина Лесі Українки чітко свідчить про високу мовну підготовку, глибокі знання писемно-літературної, розмовної і фольклорної стихій. Як і всі її попередники, найвидатніші українські письменники, Леся Українка прагнула до розширення можливостей українського слова і сміливо вдавалася до мовотворчості, використовуючи різні словотвірні засоби й потенційні можливості українського слова.

Ключові слова: словотворчість, епістолярний дискурс, лист.

Творчість Лесі Українки є багатограним та самобутнім явищем як в аспекті жанрово-стильовому, так і в лінгвістичному. Мова Лесі Українки в епістолярному дискурсі дуже багата розмаїтими й нестандартними лексичними, синтаксичними й стилістичними засобами.

Являючи собою пам'ятку історії літературної мови, листи Лесі Українки викликають великий мовностилістичний інтерес дослідників. Зокрема варто згадати праці таких учених як О. І. Єфімов, І. І. Ковалик, Л. А. Булаховський, М. М. Пилинський, К. В. Ленець, Ж. Т. Ляхова, С. К. Богдан, С. А. Ганжа, П. С. Дудик, П. П. Плющ, Б. М. Кулик, С. Я. Єрмоленко, Л. І. Мацько, М. Крупа, М. Х. Коцюбинська та інші.

Дослідження епістолярного дискурсу Лесі Українки важливе для глибшого осмислення унікальної творчої особистості авторки, її високохудожньої мовотворчої палітри. Важливо схарактеризувати структурно-семантичні та функціонально-стилістичні особливості мовотворчості Лесі Українки в епістолярному дискурсі, що допоможе наблизитися до осягнення внеску авторки у розвиток української літературної мови.

Наявна епістолярна спадщина Лесі Українки – це листи до осіб, що склали найближче оточення письменниці: родинне (мати, батько, брати, сестри, родина М. П. Драгоманова, тітка Олена Антонівна Тесленко-Приходько), літературне (І. Я. Франко, М. І. Павлик, О. Ю. Кобилянська, В. С. Стефаник, Надія Кибальчич, О. С. Маковей, М. М. Коцюбинський, Б. Д. Грінченко, Х. О. Алчевська, М. П. Старицький, В. М. Гнатюк, Ф. М. Колесса, А. Ю. Кримський та інші, російські письменники і критики – В. О. Поссе, Є. М. Чириков; громадські діячі –

В. Г. Крижанівська-Тучапська, учителька народних шкіл А. С. Макарова; етнографічна комісія та бібліотека Наукового товариства імені Шевченка у Львові, багато інших осіб і установ).

Саме слово **лист** у Лесі Українки має різні синонімічні найменування: **лист**, **листище**, **«книга»**, **«універсал»**, **карточка**, **одкрітка**, **закрітка**, **графійка**. Так великий лист вона називає **«книга»** або **листище** і навіть **«універсал»**. **«На «книги» не завжди є час, сила»** [3, с. 152]. **«Книга» твоя мене зовсім не втомила. Ну, однак, і листище! Чи буде йому кінець?»** [3, с. 378]. **«Хотіла я тобі написати другого дня після написання «універсалу» до всіх вас, але залінувалася і не написала»** [3, с. 310]. Невеликі листи називає **карточками** (це слово зафіксоване в словнику Б. Грінченка із значенням **маленький лист – «письмецо»**), **одкрітками**, якщо писалися на відкритих листівках і навіть **закрітками**. **«Сьогодні я отримала твою карточку і просто аж здивувалась»** – пише Леся Українка до Л. Драгоманової-Шишманової. **«Се вже остатня одкрітка, а потім все «закрітки» будуть, а тепер ще їх не маю»** [4, с. 352]. Зустрічаємо ще один цікавий новотвір – **«графійка»**. (від гр. grapho – пишу). **«Я така рада завжди, коли отримую «графійки» від моєї Лілеї лілейної! Так вона славно дряпає завжди і такого багато різного наскребе»** [3, с. 312].

Листи письменниці писала українською мовою, лише зрідка російською – до російськомовних адресатів. Питання мови як найважливішої ознаки національної свідомості, етнічної самобутності було надзвичайно важливим для Лесі Українки. Свої думки, враження, оцінки суспільно-політичних, наукових, культурних подій і звичайні побутові турботи вона передавала рідною материнською мовою. Для письменниці було принциповим зізнання: **«ніколи іншою мовою, як тільки своєю, листів не писала і, певне, не писатиму»** [4, с. 91].

Епістолярій Лесі Українки складають листи найрізноманітнішого стильового реєстру: **«листи-розмови, листи-рецензії, листи-спогади, листи-діалоги, листи-звіряння, листи-зізнання, листи-мрії»** [3, с. 285]. Залежно від обставин, умов, ситуацій, настрою і стану душі авторка сама характеризує лист: **«довгий», «довжелезний», «справжній», «хватаний», «порядний», «безтолковий», «безладний», «фактичний», «товариський», «короткий», «ласкавий», «милий», «якийсь авторський», «довге слово», «довга книга»** тощо. Лексика епістолярної спадщини Лесі Українки переконливо свідчить про глибоке знання писемно-літературної, розмовної і фольклорної стихій, високу мовну культуру авторки. У її листах поєднуються розмовні вислови з книжними і науково-термінологічними.

Леся Українка тонко відчуває потенційні можливості української мови і при потребі вдається до творення нових слів або нових значень. Вміння творити нові слова, можливо, передалося усім дітям Косачів від матері – видатної письменниці Олени Пчілки. **«Нас із Старицьким у ворожому таборі прозвали навіть «ковалями» за те, що ми допускаєм змогу «кувати» нові слова, яких не вистачало в літературі»,** – згадує О. Пчілка. Хоч сама Леся Українка, висловлювала своє невдоволення тим, що дехто ладен усіх нащадків Пчілки і Старицького до 14 коліна вважати **«ковалями, коли не слів, то хоч фраз чи вже не знаю там чого»** [2, с. 387].

Епістолярій письменниці містить лексичні інновації різних частин мови (іменників, прикметників, дієслів тощо), утворених базі існуючих у мові лексем

суфіксальним та префіксально-суфіксальним способом. Наприклад: *вигризка* [2, с. 38], *розклейка* [2, с. 119], *номерисько* [2, с. 104] та ін. У листах представлено також okazіоналізми, утворені способом осново- та словоскладання: *настрофобії* [4, с. 137], *благоглупости* [4, с. 33], *воловодіння* [4, с. 38], *снігодош* [4, с. 56] та ін.

У листах зустрічаємо різні варіанти імен і жартівливих прізвиськ дітей великої і дружної родини Косачів. У самої Лесі було більше десятка різних імен. Як відомо, її офіційне ім'я – Лариса. Леся Українка – псевдонім. Сестра Ольга згадує: «*Леся до п'яти років звали Лосею, а тоді вона перейменувалася на Лесю, бо не подобалося ім'я Лося* [2, с. 429]. За нерозлучність із старшим братом Михайлом їх називали одним спільним іменем *Мишолосіє* [2, с. 429]. Уже значно пізніше, дорослою, Леся Українка іменує своїх двоюрідних сестру й брата – Радугу (Аріадну) і Зорю (Світозара), дітей М. Драгоманова – жартівливо-ліричним *Радозоріє* [2, с. 437]. У більшості випадків Леся сама була творцем різних жартівливих і ніжних імен. Сестер і братів називала *тиграми, неграми, тигронеграми*, та ін.: «*Негриків це раз цілую! Прощайте негряття! Всіх тигронегрів щиро цілую*» [2, с. 54].

Мова листів Лесі Українки невимушена, щира, образна завдяки наявності в ній значної кількості емоційно забарвленої лексики, в тому числі і власних новотворів. Безперечно, користуючись тільки листами, бо ще й досі не маємо словника мови творів Лесі Українки, важко з достовірною точністю визначити, що те чи інше слово введене Лесею Українкою чи створене самостійно.

Спостереження над лексикою епістолярної спадщини Лесі Українки переконливо свідчать про високу мовну підготовку автора, глибоке знання писемно-літературної, розмовної і фольклорної стихій. Епістолярна спадщина Лесі Українки є блискучим зразком того, як можна і треба володіти українською мовою. Як і всі її попередники, найвидатніші українські письменники, вона прагнула до розширення можливостей українського слова і сміливо вдавалася до мовотворчості, використовуючи різні словотвірні засоби й потенційні можливості українського слова.

Список літератури

1. Власенко В. В. Мовна особистість Лесі Українки в епістолярному дискурсі // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2012. – Т. 25 (64). – № 1. Часть 2. – С. 349–354.
2. Українка Леся. Листи. (1876–1897) // Леся Українка // Зібрання творів : у 12 т. – К.: Наукова думка, 1978. – Т. 10. – 542 с.
3. Українка Леся. Листи. (1898–1902) // Леся Українка // Зібрання творів : у 12 т. – К.: Наукова думка, 1976. – Т. 11. – 480 с.
4. Українка Леся. Листи. (1903–1913) // Леся Українка // Зібрання творів : у 12 т. – К.: Наукова думка, 1979. – Т. 12. – 694 с.

Османова З. С. Словотворчество Леси Украинки в эпистолярном дискурсе / З. С. Османова // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Филология. Социальные коммуникации. – 2014. – Т. 27(66), № 4. – С. 65–68.

В статье рассмотрено словотворчество Леси Украинки в эпистолярном дискурсе, охарактеризованы структурно-семантические и функционально-стилистические особенности лексики ее писем. Сделана попытка приблизиться к уяснению вклада автора в развитие украинского литературного языка. Эпистолярный дискурс писательницы содержит лексические инновации разных частей речи (существительные, прилагательные, глаголы и т. д.), которые формируются на основе уже

существующих языковых маркеров. Эпистолярное наследие Леси Украинский четко свидетельствует о высокой языковой подготовке, глубокие знания письменной литературной, разговорной и фольклорной стихий. Как и все ее предшественники, выдающиеся украинские писатели, Лесья Украинка стремилась к расширению возможностей украинского слова и смело экспериментировала, используя различные словообразовательные средства и потенциальные возможности украинского слова.

Ключевые слова: словотворчество, эпистолярный дискурс, письмо.

Osmanova Z. S. The word creation of Lesya Ukrainka in epistolary discourse / Z. S. Osmanova // Scientific Notes of Tavrida National V.I. Vernadsky University. – Series: Philology. Social communications. – 2014. – V. 27(66), № 4. – P. 65–68.

The article deals with the creation of words by Lesya Ukrainka in epistolary discourse. The critic characterized structurally, functionally semantic and stylistic peculiarities of Lesya Ukrainka linguistic creativity in the epistolary discourse and tried to define contribution of author into the Ukrainian literary language.

Epistolary heritage of Lesya Ukrainka is rich. It consists of more than 750 letters, and their detection have not been exhausted. Epistolary of Lesya Ukrainka in the collected works in 12 volumes includes in 10 (1876–1897), 11 (1898–1902) and 12 (1903–1913) volumes. They are addressed for nearest family environment (mother, father, brothers, sisters,) and literary environment, as well as famous scientists, public and cultural figures.

The epistolary of writer contains lexical innovations different parts of speech (nouns, adjectives, verbs, etc.) are formed on the basis of existing language tokens.

Observations on vocabulary of epistolary heritage by Lesya Ukrainka demonstrate the high language training of author, her deep knowledge in writing and literary, spoken and folk elements.

Epistolary heritage of Lesya Ukrainka is a brilliant example of how we can and must speak Ukrainian. Like all its predecessors, the most prominent Ukrainian writers, she wanted to empower Ukrainian words and linguistic creativity, were easily resorted to using a variety of tools and wordforming potential Ukrainian words.

Keywords: word creation, epistolary discourse, letter.

Стаття надійшла до редакції 20 листопада 2014 року